

دانشگاه قم
دانشکده الهیات و معارف اسلامی
پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته فقه قضایی

عنوان:

بررسی فقهی و حقوقی مجازات جرم اسید پاشی و ارتباط آن با محاربه

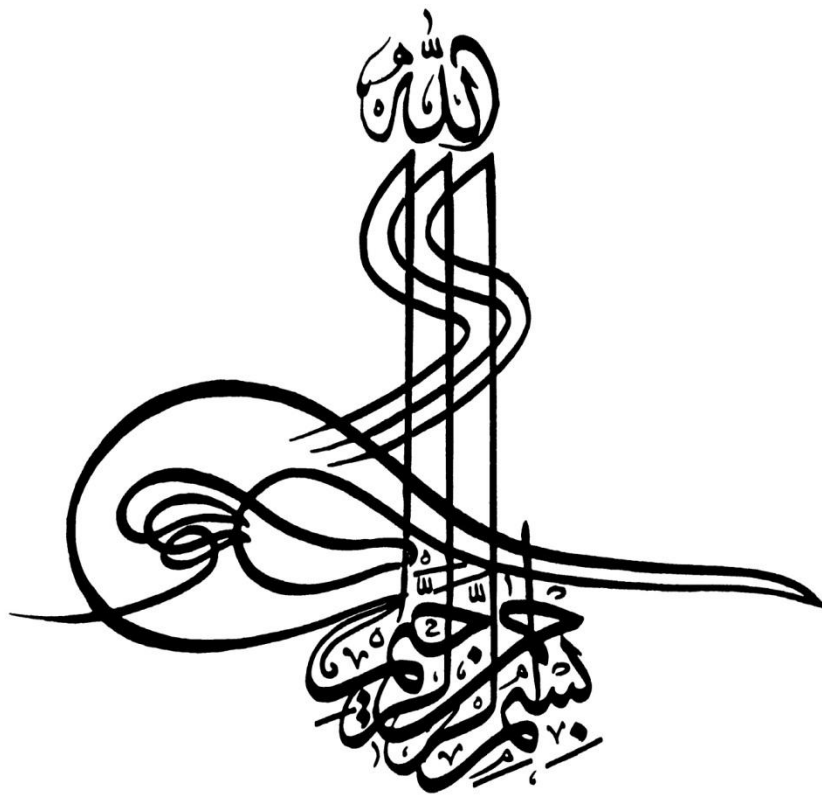
استاد راهنما:

دکتر محمد نوذریفر دوسیه

نگارنده:

حسین حبیبی کجیدی

تابستان ۱۳۹۴

تقدیم به:

وجود مقدس امام زمان (عج)

و

امام خامنه ای

و

پدر و مادرم که عزیز تر از جانم هستند

و

رضا حبیبی کجیدی _ مرتضی ایراندوست

و

برادرم حبیب حبیبی و خواهرم که

صبورانه در کنارم بود

و

تقدیم به همه قربانیان اسید پاشی تا

مرحمی بر زخم های روحی و جسمی آن ها

باشد.

تقدیر و تشکر

حمد و سپاس خداوند متعال را که با یاری او توانستم مدارج بالای علمی را کسب کنم و به این جایگاه خوب در جامعه برسم. از همه اساتید گرانقدرم، خصوصاً جناب آقای دکتر ملک افضلی که در دوران تحصیلاتم مرا یاری کردند، قدردانی و تشکر می کنم.

از استاد گرامی و بزرگوار راهنما جناب آقای دکتر نوذری که از راهنمایی های بسیار ارزنده ایشان در تدوین پایان نامه بهره بردم، بسیار متشکرم.

چکیده :

تأمین امنیت و آسایش عمومی همواره مورد تاکید همه حاکمیت ها به ویژه حاکمیت اسلامی بوده است. یکی از جرائمی که باعث ایجاد اختلال در نظم عمومی شده، اسیدپاشی است؛ با عنایت به این که جرمی با این عنوان در صدر اسلام وجود نداشته، در فقه اسلامی، به طور مستقل مورد مذاقه قرار نگرفته است. نگارنده سعی کرده است با بهره مندی از مبانی فقهی و بهره گیری از علومى مانند حقوق، جرم شناسی و جامعه شناسی جنایی ماهیت این جرم را مورد مطالعه قرار داده و رابطه آن را با جرائمی که در نتیجه مجرمانه یعنی برهم زدن امنیت و آسایش عمومی مشترک هستند مورد بررسی قرار دهد.

به نظر می رسد جرائمی مانند محاربه، افساد فی الأرض و بغی از جمله جرائمی هستند که با اسید پاشی وجوه اشتراک زیادی دارند؛ به طوری که می توان اسیدپاشی را خصوصاً در صورت تکرار آن از مصادیق آنها برشمرد. بنابراین سعی شده است تا ابتدا ارکان و شرایط جرائم مذکور که در فقه آمده، آورده شده و بعد ارتباط جرم اسید پاشی با این جرائم بررسی شود؛ در تحقیق حاضر برای اثبات ارتباط جرم اسید پاشی با جرائم فوق از علومى چون روانشناسی جنایی و جامعه شناسی جنایی استفاده شده است؛ به علاوه نگارنده آثار جرم اسیدپاشی در جامعه را مورد مطالعه قرار داده و تلاش کرده تا ارتباط این جرم با محاربه و افساد فی الأرض را ثابت نماید که در نتیجه آن، مجازاتی متناسب با این جرم و آثار مخرب آن در جامعه پیش بینی نماید.

واژگان کلیدی: محاربه، افساد فی الأرض، بغی، اسید پاشی.

فهرست مطالب

عنوان صفحه

فصل اول: کلیات و مفاهیم	۱
۱-۱. کلیات	۱
۱-۱-۱. بیان مسئله	۱
۱-۱-۲. سؤال اصلی	۱
۱-۱-۳. سؤالات فرعی	۱
۱-۱-۴. فرضیه های تحقیق	۲
۱-۱-۵. پیشینه تحقیق	۲
۱-۱-۶. نوآوری تحقیق	۲
۱-۱-۷. روش تحقیق	۲
۱-۱-۸. روش گردآوری مطالب	۳
۱-۱-۹. قلمرو تحقیق	۳
۱-۱-۱۰. اهداف تحقیق	۳
۱-۲. مفاهیم	۳
۱-۳-۱. تعریف اسید	۳
۱-۳-۲. جرم اسید پاشی	۴
۱-۴: مفهوم محاربه	۶
۱-۴-۱: مفهوم لغوی محاربه	۶
۱-۴-۲: مفهوم اصطلاحی محاربه	۷
۱-۵: معنای افساد فی الأرض	۱۳
۱-۶-۱. معنای لغوی تعزیر	۱۵
۱-۶-۲. معنای اصطلاحی تعزیر	۱۶
۱-۷. حد، معنا و محدوده مجازات آن	۱۷
۱-۸. تعریف جرم بغی	۱۸
فصل اول	۲۲
۱-۲: بررسی جرم محاربه و اثبات شباهت ماهوی آن با اسید پاشی	۲۴
۱-۱-۲: مبانی جرم شناسی در مورد هویت محارب و	

- ۲۴..... اصول جنایی در ماهیت محاربه
- ۲-۱-۲: ۲۴..... مبانی جرم شناسی مدرن و بررسی های آن در مورد مرتکبین محاربه
- ۳-۱-۲: ۳۱..... مبانی جرم شناسی اسلامی
- ۴-۱-۲: ۳۴..... رابطه قاعده لا ضرر با جرم محاربه
- ۵-۱-۲: ۳۷..... روایات مربوط به محاربه و ارتباط آن با جرائم مشابه (اسید پاشی):
- ۶-۱-۲: ۴۲..... ویژگی های منحصر به فرد جرم محاربه
- ۷-۱-۲: ۴۶..... نقد مواد قانون مجازات اسلامی مصوب ۹۲ در رابطه با سارقین مسلح
- ۸-۲-۱: ۵۱..... ارکان جرم محاربه از دیدگاه فقه جزایی
- ۹-۱-۲: ۵۱..... رکن قانونی
- ۱۰-۱-۲: ۵۳..... رکن مادی
- ۱۱-۱-۲: ۵۳..... رفتار فیزیکی
- ۱۲-۱-۲: ۵۳..... شرایط و اوضاع و احوال لازم برای تحقق جرم
- ۱۳-۱-۲: ۵۷..... نتیجه حاصله
- ۱۴-۱-۲: ۵۷..... رکن روانی
- ۱۵-۱-۲: ۵۷..... سوء نیت عام
- ۱۶-۱-۲: ۵۸..... سوء نیت خاص
- ۱۷-۱-۲: ۶۷..... ارتباط جرم اسیدپاشی و محاربه
- ۲-۲: ۲-۲..... بررسی ماهوی افساد فی الارض و مقایسه آن با محاربه و
- ۶۸..... بالأخص جرم اسید پاشی (تفاوت ها، تشابهات)
- ۱-۲-۲: ۷۰..... رابطه منطقی بین افساد فی الارض و محاربه
- ۲-۲-۲: ۷۱..... نقد نظریات یکی دانستن دو جرم محاربه و افساد فی الارض
- ۳-۲-۲: ۷۷..... ارکان جرم افساد فی الارض
- ۴-۲-۲: ۷۷..... رکن قانونی
- ۵-۲-۲: ۷۹..... رکن مادی
- ۶-۲-۲: ۸۰..... نتیجه حاصله
- ۷-۲-۲: ۸۰..... رکن روانی
- ۳-۲: ۳-۲..... بررسی ماهوی بغی و تفاوت های آن با افساد فی الارض (ارتباط با مصادیق
- ۸۱..... جدید اسید پاشی)
- ۱-۳-۲: ۸۴..... تفاسیر مربوط به بغی در آیات و روایات و رابطه آن با افساد فی الارض

- ۲-۳-۲: رابطه بغی و جرم سیاسی ۸۷
- فصل دوم: بررسی ارتباط جرم اسید پاشی با محاربه، افساد فی الأرض و
- بغی ۹۰
- ۱-۱-۳: بررسی ماهیت مرتکبین اسید پاشی از منظر روان شناسی فقهی ۹۳
- ۲-۱-۳: روایات ۹۵
- ۳-۱-۳: بررسی ماهیت مرتکبین اسید پاشی از منظر روان شناسی بالینی ۹۷
- ۲-۲-۱: بررسی جرم اسید پاشی و جهات اشتراک آن با
- مصادیق محاربه در منابع اسلامی ۱۰۱
- ۲-۲-۳: روایات مربوط به ارتباط جرم اسید پاشی با محاربه ۱۰۲
- ۳-۲-۳: ارکان جرم اسید پاشی با هویت محاربه بودن آن ۱۰۵
- ۴-۲-۳: عنصر قانونی جرم اسید پاشی ۱۰۶
- ۵-۲-۳: رکن مادی جرم ۱۰۶
- ۶-۲-۳: رفتار فیزیکی ۱۰۷
- ۷-۲-۱: شرائط و اوضاع و احوال لازم برای تحقق جرم ۱۰۷
- ۸-۲-۳: تعریف قانونی سلاح و مصادیق آن ۱۰۹
- ۹-۲-۳: تئوری در رابطه ب سلاح بی واسطه و سلاح با واسطه و قرار گرفتن اسید پاشی در یک یا این دو
- عنوان ۱۱۲
- ۱۰-۲-۳: سلاح بی واسطه ۱۱۳
- ۱۱-۲-۳: سلاح با واسطه ۱۱۴
- ۱۲-۲-۳: تأثیر عدم تکرار اسید پاشی و به کارگیری سلاح در نوع
- جرم انگاری این جرم ۱۱۶
- ۱۳-۲-۳: نتیجه مجرمانه: ۱۱۸
- ۱۴-۲-۳: رکن معنوی جرم ۱۲۱
- ۱۵-۲-۳: ماهیت قصد مرتکب در جرم اسید پاشی ۱۲۲
- ۳-۳-۱: بررسی مصادیق افساد فی الأرض در منابع اسلامی و
- جهات اشتراک آنها با جرم اسید پاشی ۱۲۸
- ۲-۳-۳: ارکان جرم اسید پاشی در انطباق با افساد فی الأرض ۱۲۹
- ۳-۳-۳: رکن قانونی ۱۲۹
- ۴-۳-۳: رکن مادی ۱۳۰

- ۳-۳-۵. تکرار عمل اسید پاشی ۱۳۱
- ۳-۳-۶. نتیجه مجرمانه ۱۳۳
- ۳-۳-۷. رکن روانی ۱۳۳
- ۳-۳-۸. سوء نیت عام ۱۳۳
- ۳-۳-۹. سوء نیت خاص ۱۳۴
- ۳-۴-۱. مسئله اسید پاشی به صورت دختران در استان اصفهان
و تبیین آن در رابطها باغی ۱۳۸
- ۳-۴-۲. رویکرد اول ۱۳۹
- ۳-۴-۳. رویکرد دوم ۱۴۰
- نتیجه گیری ۱۴۲
- ضمائم ۱۴۵
- منابع و مأخذ ۱۴۶

کلیات و مفاهیم

۱-۱. کلیات

۱-۱-۱. بیان مسئله:

حقوق موضوعه ایران همواره تاریخ از آبخور فقه سیراب گشته است و وقتی در فقه یک مسئله ای دچار خلأیی شود علم حقوق نیز با مشکلاتی روبرو خواهد شد. در فقه و نظرات فقهی همواره شاهد احکام و نظرات عدیده ای بوده ایم که حکم مسائل را از میان آیات و روایات استنباط کرده اند؛ در این میان ما شاهد این بوده ایم که در نظام حکومت اسلامی و احکام حکومتی نظم و امنیت از اهمیت بسیار بالایی برخوردار بوده است و فقها و علما از صدر اسلام تاکنون به این موضوع پرداخته اند. از جمله جرائمی که از دید فقها پنهان نمانده و همیشه به دلیل اهمیتش مورد توجه آنان بوده است، محاربه و افساد فی الأرض می باشد که در رابطه با جرائم علیه امنیت مورد بررسی قرار گرفته و همیشه با مصادیق جدیدی نمود پیدا کرده است. یکی از مصادیقی که علیه امنیت و آسایش عمومی بوده و موجب اختلال در نظام می شده، جرم اسید پاشی است که خلأ جرم انگاری صریح و صحیح این جرم باعث شده که مرتکبین آن جسارت خاصی در ارتکاب آن داشته باشند؛ تحقیق حاضر بر آن است تا با اصول جرم انگاری بهره گیری از علوم فقه، حقوق، روان شناسی جنایی و جرم شناسی چهره اصلی جرم اسید پاشی را نشان دهد و با بهره گیری از آیات و روایات ارتباط جرم اسید پاشی را با جرائمی چون محاربه، افساد فی الأرض و بغی نمایان سازد و وجوه افتراق و اشتراک آنان را نمایان سازد.

۱-۱-۲. سؤال اصلی:

چگونه رابطه میان جرم اسید پاشی با محاربه و افساد فی الأرض را می توان تبیین کرد؟

۱-۱-۳. سؤالات فرعی:

- ۱- دیدگاه فقها در رابطه با جرم اسید پاشی و ارتباط آن با محاربه چیست؟
- ۲- چگونه حقوق دانان و جرم شناسان رابطه میان اسید پاشی و جرائمی چون محاربه را تبیین می کنند؟
- ۳- جرم اسید پاشی در صورت تکرار عمل در ارتباط با کدام یک از جرائم حدی موجود در قانون قرار می گیرد؟

۱-۱-۴. فرضیه های تحقیق

- ۱- به دلیل این که نتیجه مجرمانه جرائم اسیدپاشی و محاربه و افساد فی الأرض سلب امنیت و آسایش است می توان اسیدپاشی را با این جرائم مرتبط دانست.
- ۲- به نظر می رسد با توسعه در معنای تجرید سلاح موجود در جرم محاربه، در فقه می توان استفاده از اسید در جرم را با کشیدن سلاح در جرم محاربه یکسان دانست.
- ۳- حقوق دانان در جرم انگاری اعمال مجرمانه، ارکان تشکیل دهنده آن پدیده را مورد مذاقه قرار می دهند و چنانچه جرائمی دارای عناصر مشترک باشند، آنها را مرتبط دانسته و در ماردی یکی را مصداق دیگری قلمداد می کنند.
- ۴- در جرائمی چون اسید پاشی که مرتکبین با تکرار عمل سبب اختلال در آسایش و امنیت می شوند، می توان این جرم را با جرم حدی افساد فی الأرض مرتبط دانست.

۱-۱-۵. پیشنهاد تحقیق

نسبت به جرم اسید پاشی تنها به توضیح آنچه در قانون آمده بسنده شده است و هیچ یک از حقوق دانان و فقها به جرم انگاری اسید پاشی در قالب محاربه و افساد فی الأرض نپرداخته اند؛ در کتبی چون جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی دکتر میر محمد صادقی و مقاله دکتر گلدوزیان در باب محاربه و اسید پاشی سخن رفته ولی در قالب محاربه و افساد فی الأرض از جرم اسید پاشی تحقیقی به عمل نیامده است.

۱-۱-۶. نوآوری تحقیق

جرم اسید پاشی از جمله جرائمی است که از زمان ایجاد، تاکنون تغییرات زیادی داشته است و جرم انگاری آن نیز باید متناسب با تغییر در ارتکاب، تغییر یابد. نگارنده سعی بر آن داشته تا با اصول جرم انگاری در فقه و حقوق و بهره گیری از علوم جنایی و جرم شناسی، به جرم انگاری اسیدپاشی متناسب با شکل جدید آن بپردازد.

۱-۱-۷ روش تحقیق

روش تحقیق و بررسی برای پاسخ گویی به سؤالات اصلی و فرعی تحقیق و همچنین به دست آوردن فرضیه هامبتنی بر رویکرد توصیفی-تحلیلی می باشد.

۱-۱-۸. روش گردآوری مطالب

روش گردآوری که مورد استفاده نگارنده قرار گرفته است بیشتر کتابخانه ای است؛ نگارنده با به کارگیری مدارک و مطالب موجود در کتب فقهی و حقوقی و با بهره گیری از نظرات صاحب نظران در رشته های حقوقی و جزایی تلاش کرده جرم انگاری اسید پاشی را بررسی کند.

۱-۱-۹. اهداف تحقیق

نگارنده سعی کرده تا با بهره گیری از علوم فقه و حقوق، و همچنین جرم شناسی، جرم اسید پاشی را به درستی جرم انگاری کرده و خلأیی که در قانون احساس می شود را از بین ببرد؛ همچنین سعی بر آن است تا ارتباط اسید پاشی با جرائمی مثل محاربه، افساد فی الأرض و بغی مشخص گردد تا مرتکبین این جرم نتوانند با سوء استفاده از قانون به نیات پلید خود دست پیدا کنند.

۱-۲. مفاهیم

برای جلوگیری از اشتباهات در برداشت از یک جرم باید ابتدا مفهوم اصلی آن جرم توضیح داده شود و سپس به سراغ مفاهیم مرتبط با آن جرم رفت. در ذیل ابتدا اسید پاشی توضیح داده شده، سپس به سراغ توضیح مفاهیم مرتبط با این جرم میرویم.

۱-۳-۱. تعریف اسید

در معنای لغوی اسید به معنای ترش مزه آمده است و در زبان انگلیسی **acidus** به معنای اسید آمده است؛ در زبان انگلیسی تعاریف گوناگونی در مورد اسید از سوی زبان شناسانی چون لویس، آرنیوس، لوری-برونستد ارائه شده است.

تعریف قدیمی

اسیدها موادی ترش مزه اند، خاصیت خورندگی دارند شناساگرها را تغییر رنگ می دهند و بازها را خنثی می کنند.

بازها موادی با مزه گس-تلخ اند حالتی لزج دارند شناساگرها را تغییر رنگ می دهند و اسیدها را خنثی می کنند.

همچنین اسیدها موادی اند که در ساختار خود هیدروژن یا هیدروژن هایی دارند که در واکنش با فلزها توسط یون های فلز جایگزین می شوند.

به علاوه اسیدها موادی هستند که ضمن حل شدن در آب یون H^+ آزاد می‌کنند. بازها موادی هستند که ضمن حل شدن در آب یون OH^- آزاد می‌کنند. این تعریف فقط به موادی محدود می‌شود که در آب قابل حل باشند. حدود سال ۱۸۰۰، شیمی دانان فرانسوی، تصور می‌کردند که تمام اسیدها دارای اکسیژن هستند. شیمی دانان انگلیسی، معتقد بودند که تمام اسیدها دارای هیدروژن هستند. شیمی دالان سوئدی، از این عقیده برای گسترش تعریف اسید استفاده نمودند. اسید گونه ای است که در واکنش شیمیایی پروتون یون H^+ می‌دهد و باز گونه ای است که در واکنش شیمیایی پروتون (یون H^+) می‌پذیرد. دانشمندان فرانسوی این تعریف را بیان کردند، که از آن بر خلاف تعریف انگلیسی ها می‌توان در محیط غیر آبی هم استفاده کرد. علاوه بر این، اسیدها موادی هستند که در واکنش های شیمیایی پیوند داتیو می‌پذیرند. بازها موادی هستند که در واکنش های شیمیایی پیوند داتیو می‌دهند. این حالات را با نظریه اوربیتال مولکولی هم می‌توان بیان کرد. به طور کلی، اسید می‌تواند یک جفت الکترون از بالاترین اوربیتال خالی در پایین اوربیتال خالی خود دریافت کند. با وجود این که این تعریف گسترده ترین تعریف است، تعریف دانشمندان آلمانی کاربرد بیشتری دارد^۱. با استفاده از این تعریف می‌توان میزان قدرت یک اسید را هم مشخص نمود.

۱-۳-۲. جرم اسید پاشی:

آنچه که امروزه به عنوان جرم اسید پاشی مطرح می‌باشد و صاحب نظران از آن سخن به میان می‌آورند در عمل تفاوت چندانی با گذشته ندارد و تنها مرتکبین طرز استفاده از اسید را تغییر داده اند و نهایتاً شاید بتوان گفت عنوان مجرمانه تغییر کرده است؛ توضیح جرم اسید پاشی بدین گونه است: «جرم اسید پاشی به مجموعه ای از رفتارها و اعمال خشونت آمیز اطلاق می‌شود که در آن مرتکب، با یک حالت خطرناک و رفتاری مجرمانه و به قصد آسیب رساندن به غیر عمل مورد نظر را انجام می‌دهد.»

^۱ - غلامرضا پورحیدی، و سید مسعود حاتمی، **بحران‌های هسته‌ای، بیولوژیک و شیمیایی**، صفحه ۴۵ تهران: موسسه علمی -

در مورد تعریف فوق باید اهمیت کلمات مورد استفاده در این تعریف را مورد نظر قرار داد؛ منظور از رفتارها و اعمال خشونت آمیز جایی است که مرتکب ابتدا فکر انتقام را در سر می‌پروراند و سپس با تهیه ماده اسید و استفاده از آن سعی بر آن دارد تا اضرار به غیر را به دست آورد. در توضیح کلمه حالت خطرناک باید گفت که این کلمه ابداع علم جرم شناسی می‌باشد و منظور حالت روانی فاعل است که مرتکب، مستعد انجام جرم است و فرد همیشه در حالت آماده باش و بالقوه برای انجام جرم و یا یک عمل نابهنجار است؛ در مرتکبین اسید پاشی هم این مورد به وضوح آشکار است و آن در جایبست که مرتکبین اسید پاشی قبل از ارتکاب عمل مورد نظر به کارهای نابهنجار اشتغال داشته و یا به بد خلقی و بد رفتاری در میان گروه سنی و خانواده خود مشهور بوده اند و این طور نبوده که اولین فعل نابهنجاری که از وی ساطع شده است عمل اسید پاشی باشد؛ بلکه قبل از آن هم حالت های غیر اجتماعی داشته است.^۱

رفتار مجرمانه به رفتاری اطلاق می‌شود که با قانون منافات داشته و قانون گذار آن رفتار را ناپسند می‌داند و برای آن هویت جرم را تعریف کرده است و مرتکبین آن مجرم تلقی خواهند شد؛ به علاوه ویژگی های رفتار مجرمانه در جرم اسید پاشی وجود دارد و قانون گذار برای مرتکبین آن رفتار مجرمانه را پیش بینی کرده است.^۲

^۱ - نادر ساعد حقوق خلع سلاح و کنترل تسلیحات، تهران: نشر مجد صفحه ۱۲۳

^۲ - نادر ساعد، حقوق بشر دوستانه و سلاح های هسته ای ، ج اول، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش های حقوق شهر دانش،

۱۳۸۶، صفحه ۸۹

به علاوه جرم اسید پاشی برای این که کاملاً بتوان مجازات موجود در قانون را بر آن تعیین کرد باید مقید به نتیجه باشد و سوء نیت خاص برای مجرم ظاهر باشد؛ یعنی از جمله جرائمی است که هم دارای شروع به جرم است و هم از جرائم کامل تبعیت می‌کند؛ بنابراین زمانی مجازات مرتکبین اسید پاشی کاملاً اجرا می‌شود که نتیجه فعل اسید پاشی یعنی اضرار به غیر در خارج ایجاد شده باشد.

برای جرم اسید پاشی ارکان جرم در هیچ یک از کتب حقوقی پیش بینی نشده و این رساله سعی دارد تا این ارکان را شرح دهد. در این بخش تنها به تعریف جامع از اسید پاشی بسنده شد تا برای آوردن ارکان جرم مذکور با مانعی مواجه نشویم.

جرم اسید پاشی در جهان سالانه قربانیان زیادی را به خود اختصاص می‌دهد و در ایران نیز آمار نگران کننده ای را از خود بر جای گذاشته است که مسئولین تا الآن آمار دقیقی را به دست نداده اند و تنها آمار پرونده هایی را که در دادگاه ها به این موضوع مربوط می‌شود را اعلام داشته اند که این آمار نیز خود نگران کننده است. در ایران جرم اسید پاشی کمتر با عنوان سلاح در خارج محقق شده است ولی باز هم مواردی موجود بوده است که اسید با هویت سلاح بکارگیری شده است.^۱

نگارنده سعی بر آن دارد تا انواع جرم اسید پاشی را بررسی و ارتباط آن را با جرائم سه گانه بررسی کند تا کشف شود که هویت اسید پاشی به کدام یک از جرائم مربوط می‌شود و یک خط مشی برای جرم انگاری این جرم در قانون ایجاد شود.

۱-۴: مفهوم محاربه :

۱-۴-۱: مفهوم لغوی محاربه

کلمه «محاربه» از ماده «حرب» گرفته شده و نقیض کلمه «سِلْم» (صلح) است. به محراب مسجد نیز چون جایگاه مبارزه با شیطان و هوای نفس و ستیز با کارهای لغو و بیهوده است، محراب میگویند. معنای لغوی حرب، سلب (ربودن) است می‌گویند: «حرب الرجل ماله؛ یعنی مالش ربوده شد» و شخص مالباخته را «محروب» و «حریب» می‌نامند. و شخص محارب را در لغت حارب بر وزن

^۱ - محمودشاهی، خلاصه تقریر درس شهابی، چ پنجم، تهران: نشر فرید، ۱۳۷۰. صفحه ۱۲۳

فاعل که اسم فاعل حرب می‌باشد می‌نامند. «دار الحرب» به شهر یا مکانی گفته می‌شود که میان مسلمانان و کفار وجود دارد و میان آن‌ها صلح برقرار نیست. «رجلٌ حربٌ» به معنای مرد سخت‌کوش در جنگ می‌باشد و «حربه» به آلت جنگ اطلاق می‌شود.^۱

در معنایی که در میان فقها از محاربه در بخش لغوی رایج است بعضی‌ها قائل به اطلاق کلمه حرب شده‌اند و بعضی‌ها آن را دارای اطلاق نمی‌دانند. اطلاق از این منظر که آیا محاربه تنها شامل مفسدین فی الأرض می‌شود و یا این که محاربه کفار علیه مسلمین را نیز شامل می‌شود. بنابراین مشهور این است که حرف الف و لام در الأرض از نوع الف و لام عهد می‌باشد و تنها مفسدین فی الأرض را شامل می‌شود ولی بعضی ادعا کرده‌اند که این الف و لام از نوع الف و لام عام می‌باشد و دلالت بر عموم می‌کند و به عبارتی تمام انواع محاربه را شامل می‌شود؛ اما همواره سیره صحابه و سوالات آنها از پیامبر (ص) بر این بوده که فقط از مفسدین فی الأرض در راستای محاربه از پیامبر می‌پرسیدند چرا که در دوره آنها انواع محاربه وجود داشت ولی آنها فقط از مفسدین فی الأرض می‌پرسیدند که مفهوم لغوی و اصطلاحی مفسدین فی الأرض و آیات مربوط به آن آورده خواهد شد.^۲

۱-۴-۲: مفهوم اصطلاحی محاربه

برای تعریف اصطلاحی به تبیین آیه محاربه می‌پردازیم

«إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ»^۳ یعنی: همانا کسانی که به جنگ با

خدا و رسولش می‌روند و سعی در ایجاد فساد در زمین دارند یا کشته می‌شوند یا اعدام می‌گردند یا دست و پای مخالفشان قطع می‌شود و یا تبعید می‌شوند.

آیه ۳۳ سوره مائده یکی از دلایل جرم‌انگاری محاربه را ایجاد فساد در زمین معرفی می‌کند؛ به علاوه مجازات‌هایی که در آیه تعیین شده به دلیل فساد می‌باشد؛ البته می‌توان گفت ایجاد فساد

^۱ - ابو الحسین احمد بن فارس بن زکریا، معجم مقاییس اللغة، ۶ جلد، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، ۱۴۰۴ هـ ق جلد ۲ صفحه ۴۸

^۲ - ایرج گلدوزیان - ابوالفضل احمد زاده - بررسی تعریف جرم محاربه و افساد فی الأرض در فقه و حقوق - ۱۳۸۷/۴/۸ - فصلنامه

حقوق مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دوره ۳۹ شماره ۱ بهار ۱۳۸۸ صفحه ۲۹

^۳ . آیه ۳۳ سوره مائده

در زمین برای جرم انگاری یک شرط لازم است و عواملی چون برکشیدن سلاح از شرایط تکمیلی این جرم به شمار می آید.

وقتی آیه محاربه با روایات جمع عرفی می شود به نوع عمل پی برده می شود؛ نکته در جایی است که منظور از محاربه با خدا و رسول، جنگ علیه مردمی است که خداوند آسایش را برای آن ها ایجاد کرده است و کلمه «محاربه با خدا و رسول» اهمیت جرم مورد نظر را می رساند؛ با این توضیح که جنگ و سلاح کشیدن علیه مردم به جنگ با خدا و رسول تعبیر شده است. در تکمیل تفاسیری که از آیه محاربه آمده روایاتی هستند که فقها از این روایات در استنبط از آیه مورد نظر استفاده کرده و به بررسی جرم محاربه پرداخته اند.

تعریفی که میان فقها مشهور است عبارتست از: محارب هر آن کسی است که شمشیرش را برهنه می کند یا آن را تجهیز می نماید تا مردم را بترساند و می خواهد در زمین افساد نماید، در خشکی باشد یا در دریا، در شهر باشد یا در غیر آن، شب باشد یا روز. و در صورت تحقق آنچه که ذکر شد، شرط نیست که از اهل ریه باشد، و مرد و زن در آن مساوی است. البته این اهل ریه بودن یا نبودن محارب میان فقها دارای اختلاف است ولی مشهور فقها قائل به آن نیستند.

سید عبدالکریم موسوی اردبیلی در مورد محاربه آورده است:^۱

فهدت الجناة الذين يعيثون في الأرض فساداً. و يفصح عن ذلك أنّ الشريعة طبقت على من قطع الطريق و أخلّ بالأمن العامّ و أوجد الخوف عنوالمحارب.

در دیدگاه محقق اردبیلی مشخص است که ایشان نیز افساد فی الأرض و همچنین قطاع الطريق و اختلال در نظم و ایجاد رعب و وحشت را از جمله ویژگی های محاربه قلمداد کرده اند. محقق

اردبیلی همچنین از محاربه از جمله راه زنی به «سرق کبری» یاد می کنند.

مرحوم آیت الله گلپایگانی بر این عقیده است که ترساندن یا همان اخافه که از جانب محارب

ایجاد می شود مفهوم شرعی ندارد بلکه باید به مفهوم عرفی آن مراجعه کرد.

همچنین ایشان می فرمایند که اخافة الناس شرط است نه اخافة شخص

الواحد؛ یعنی این که ممکن است فردی مثلاً از یک چاقوی میوه خوری بترسد ولی همگان

۱. سید عبد الکریم موسوی اردبیلی **فقه الحدود والتعزیرات** قم جلد ۳ صفحه ۴۹۲

از آن نترسند. ایشان در کتاب خود در این رابطه می‌فرماید: « من جملة ذلك أنهم

قد يقولون بأنه اخافه الناس و ان كانت الإخافة بالنسبة إلى شخص واحد كما صرح بذلك صاحب الجواهر فإنه بعد قول المحقق: لإخافة الناس^۱

آیت الله گلپایگانی در ادامه در مورد احراز قصد اخافه در محارب می‌نویسند:

«منها أنه قد يذكر في بعض الكلمات أن المدار على قصد الإخافة و أنه محارب مع القصد المزبور و إن لم يحصل معه خوف منه أو أخذ مال فإن صدق المحارب على من لم يخف منه محل تأمل، و كيف نقول أنه بمجرد قصد الإخافة يكون محاربا و إن لم يصدر منه شيء و لم يحصل معه خوف منه أو أخذ مال أصلا و هل مجرد القصد يكفي في ترتب الأحكام الجارية على المحارب، عليه؟ كما أنه يشكل ما قيل من أنه لا حاجة إلى قصد الإخافة بل يكفي شهره بالسلاح سواء قصد الإخافة أم لا كما في الروضة». یعنی این که باید حتما قصد اخافه داشتن از جانب محارب برای

ما احراز شود این سخن قول اشهر است. البته قول خود مرحوم گلپایگانی در مورد احراز قصد

محارب این است که هیچ احتیاجی به احراز قصد محارب نیست بلکه اگر او سلاحی را برهنه کرده و به سوی مردم کشیده و مردم نیز از او بترسند از مصادیق محاربه به حساب می‌آید چه او (محارب) قصد الإخافه داشته چه نداشته باشد.^۲

به نظر نگارنده صرف سلاح کشیدن بر مردم البته سلاح هایی که عموماً ترس را با خود به همراه دارد خود، از مصادیق محاربه می‌باشد. نظر نگارنده در رابطه با قول آیت الله گلپایگانی این است که وقتی کسی سلاح می‌کشد و سلاح او هم در حالت عادی ترسناک است و از آنجایی که ایشان مفهوم عرفی اخافه الناس را در نظر داشته اند، دیگر قصد محارب نباید احراز شود که قصدش ترسانیدن بوده یا نه؛ زیرا فعل او عموماً ترس آور است و خود فرد محارب نیز جزو عرف و عموم الناس است؛ پس برای او نیز رعب آور بودن حالتش (حالت حمله) و سلاح مورد استفاده احراز

۱. سید محمد رضا موسوی گلپایگانی، - الدر المنضود فی أحكام الحدود تاریخ نشر: ۱۴۱۲ هـ ق- قم- ایران جلد ۳ صفحه ۲۲۲

۲. همان جلد ۳ صفحه ۲۲۲